

УДК - 943.9 "654"

Лукач Б. І.

УГОРСЬКА КУЛЬТУРА В СЕРЕДИНІ XIX - НА ПОЧАТКУ XX СТ.*

У статті йдеться про основні риси та напрямки розвитку угорської культури під впливом "весни народів". Автор, аналізуючи витоки і особливості становлення угорської освіти і різних зісанрів мистецтва, досліджує ваз/сливі етапи розвитку національної самосвідомості.

У середині XIX ст. в Угорщині, що входила на той час до складу Австрійської імперії, розпочався період так званого "національного оновлення", або відродження угорської національної культури, яку практично знищили іноземні загарбники. Однією з найважливіших ознак руйнування угорської культури було визнання до 1867 р. німецької мови як державної мови країни. Ще у 80-ті роки XIX ст., тобто через 20 років після утворення Австро-Угорської монархії, 74 відсотки населення Угорщини добре знали німецьку мову, а в Будапешті 20 відсотків населення користувалися лише нею. Проте, вже у 1900 р. тільки 6,3 відсотка населення не знали угорської, а 39 відсотків розмовляли лише угорською мовою [1].

З середини XIX ст. з розвитком національної свідомості, в Угорщині розгортається створення мережі закладів національної освіти. Під час революції 1848 - 1849 рр. обов'язковим стало шестирічне навчання для хлопчиків 6 - 12 років та чотирирічне для дівчаток 6-10 років, а також навчання угорською мовою в середніх навчальних закладах. Проте після придушення революції з середніх, а частково і з горожанських, шкіл угорська мова знову була витіснена. Відповідно до вимог буржуазної перебудови країни уряд здійснював деякі реформи в галузі освіти. Зокрема, було створено нову систему середніх шкіл, відкрито ряд нових навчальних закладів. Підготовка та видання підручників стали монополією Віденського видавництва підручників [2].

Новий період в розвитку угорської освіти, як і всієї культури, розпочався після 1867 р.,

коли імперія перетворилася на двоєдину Австро-Угорську монархію. Ініціатором проведення реформи в галузі освіти виступив міністр культури та освіти Йозеф Етвеш, який розпочав її ще у 1848р. В 1868р. було прийнято Закон про народну освіту, за яким встановлювалося обов'язкове шестирічне початкове навчання для всіх дітей віком від 6 до 12 років, а також обов'язкове повторне навчання для тих дітей віком до 15 років, які не вступили до інших шкіл. Уроки для них тривали взимку п'ять, а влітку дві години на тиждень. Це мало важливе значення, бо навіть у 1869 р. в Угорщині близько половини дітей взагалі не відвідували школу, і письменні складали лише 40,8 відсотка чоловіків і 25 відсотків жінок.

Безумовно, запровадження в життя Закону 1868 р. про освіту сприяло поліпшенню умов навчання та підвищенню рівня грамотності в країні. Так, кількість шкіл з 1869р. до 1890р. зросла з 13788 до 16805, а вчителів - з 17794 до 24908. У 1890 р. вже 81,5 відсотка дітей шкільного віку регулярно відвідували школу. Рівень грамотності чоловіків підвищився до 66,2 відсотка, а жінок - до 46,5 відсотка. Число неповних середніх шкіл зросло на цей час з 60 до 164, причому більше половини з них були жіночими [3].

Значно покращилась і підготовка вчителів для народних шкіл, яка здійснювалася в педагогічних училищах. їх налічувалося в 1868 р. 31. Але майже всі вони належали церкві. Закон 1868 р.

* Стаття залишилася незакінченою у зв'язку з раптовою смертю автора

залишав їх, але водночас передбачав відкриття 20 державних педучилищ, причому навчальні плани останніх лишались обов'язковими для всіх училищ без винятку. У 1893 р. налічувалося вже 71 педучилище, 19 з яких були жіночими. Число студентів педучилищ збільшилося з 1714 у 1870 р. до 4346 у 1890 р., в т. ч. студенток-жінок відповідно з 171 до 1238 [4].

У 60-ті роки в більшості середніх навчальних закладів перейшли на угорську мову викладання. У 1883 р. була здійснена реформа в галузі середньої освіти. У 1867 - 1895 рр. число гімназій зросло з 143 до 155, з них 5 жіночих, реальних училищ з 21 до 33, а кількість учнів відповідно з 33908 до 36367 і з 2661 до 7303. Після 1867 р. було відкрито також ряд торговельних, індустріальних та сільськогосподарських середніх навчальних закладів [5].

Значні зміни відбулися і в галузі вищої освіти. В 1872 р. поряд з Пештським відкрився університет в Коложварі. В 1871 р. почав діяти Пештський технічний університет, з 1875 р. - Музична академія, з 1872 р. - Художній інститут [6]. В другій половині ХІХ ст., особливо після 1867., значні зміни відбулися у всіх сферах культурного життя Угорщини.

40-ві роки ХІХ ст. - це початок зародження угорського професійного драматичного і музичного театру, що представлений іменами Ф.Еркеля та Й.Котона. В другій половині ХІХ-на початку ХХ ст. відбувалося витіснення німецького театру (останній було закрито у 1926 р.) і зародження угорської драматургії, засновниками якої були І.Мадач, М.Верешмарті.

З танцювальної легкої музики вербункоша виростають угорська опера, організовуються симфонічні та камерні оркестри. Найвидатнішим представником і засновником

угорської національної оперної музики став Ф.Еркель, диригент Пештського національного театру, а також директор і професор Музичної академії. Він був не лише автором майже всіх тогочасних опер, але й піонером угорської симфонічної музики.

Всесвітнє визнання здобув композитор та піаніст Ф. Ліст, який з 1875 р. очолив Музичну академію, де завідував кафедрою фортепіано.

На початку ХХ ст. зароджується угорська оперета, розвиток якої пов'язаний із творчістю І.Кальмана та Ф. Легара. Саме в цей час розпочали свою творчу діяльність Б. Барток та З.Кодай [7].

У середині ХІХ ст. в багатьох містах Європи були схвально сприйняті перші угорські танцювальні колективи. Угорський чардаш користувався надзвичайною популярністю від Лондона до Петербурга. На розвиток угорського балету великий вплив мав балет С.Дягілева, для якого Б. Барток створив свій "Чудовий Мандарин" [8].

На початку ХХ ст. зародилося і угорське кіномистецтво. У 1910 р. режисер Б. Житковскі зняв перший угорський фільм "Танок" за участю провідних танцівників оперного театру [9]. Перші угорські фільми мали культурно-просвітницький характер. І не дивно, що саме в Будапешті у 1913 р. виникла перша в Європі Педагогічна кіностудія, яка мала на меті підготовку навчальних фільмів. Перший угорський повнометражний художній фільм вийшов на екрану 1911 р., а наприкінці Першої світової війни в Угорщині вже діяло 30 кіностудій та 7 кіномайстерень [10]. В цей час розпочали свою діяльність Михайл Кертес, всесвітньо відомий як американський кінорежисер Майкл Куртіс, а також Олександр Корда...

1. *Glatz Ferenc. Nemzeti kultúra kulturált nemzet. 1867-1987.* -Budapest, 1988. -С. 43.

2. *Hazánk, Magyarországnak. 2.köt.* - Budapest, 1975. -С.521.

3. *Az 1868 évi XXXVIII. Torvenycikk.* - Budapest, 1868.

4. *25év. Ipar.Mezogardaság. Eletszinvonal. Kultúra.*-Budapest, 1970. -С. 264.

5. *Magyarország története. 1848- 1890.2.köt.*-Budapest, 1979.-С1400.

6. Там само.-С. 1405.

7. Hazank, Magyarország. 2 kot. - С. 521 - 522.

8. Magyarország története. 1848-1890.2 kot.-С. 1408-1410.

9. Культурная жизнь Венгрии.-Будапешт. 1966.-С. 198-199; 252.

10. Там само. - С. 230 - 232.

Bella Lukach

HUNGARIAN CULTURE AT THE MIDDLE OF XIX-TH -BEGINNING OF XX-TH CENTURY

The article is dedicated to the cultural renaissance tendencies in Hungary under the influence of the "Spring of Nations". The author analyses sources and peculiar features of the forming of Hungarian education and various kinds of art, points out important stages of the development of national self-awareness in Hungary.